

УДК:316.

*Исаев К.И.,
Кыргыз Эл мугалими,
философия илимдеринин доктору,
социология профессору
Кыргыз-Түрк “Манас” университети*

СОЦИОЛОГИЯ АЗЫРКЫ КООМДУ ТҮШҮНДҮРӨТ

СОЦИОЛОГИЯ ОБЪЯСНЯЕТ ОБЩЕСТВО СЕГОДНЯШНЕГО ДНЯ

SOCIOLOGY IS STUDYING A SOCIETY TODAY

Аннотация: Макалада социология илиминин коомдогу орду тууралуу ойлор орун алган. Коомду дыкаттык менен иликтөөдө социология тармагындагы мектептер, теориялар жана парадигмалар баяндалган. Социологиянын классиктеринин жана заманбап өкүлдөрүнүн теориялары талданган. Автор социологиянын коомду демократиялаштырууга, адам укуктарын, эркиндиктерин бекемдөөдө маанилүү орду бар экендигин белгилейт.

Түйүндүү сөздөр: социология, теория, парадигма, саясат, демократиялашуу, эркиндик.

Аннотация: В статье рассматривается роль социологической науки в обществе. В рамках изучения общества описаны школы, теории и парадигмы социологии. Проанализированы теории классиков и современных представителей социологии. Отмечена важная роль социологии в демократизации общества, укреплении прав и свобод человека.

Ключевые слова: социология, теория, парадигма, политика, демократизация, свобода.

Abstract: The article raspadaetsya the role of social science in society. In the study of society described schools, theories and paradigms of sociology. Books will be analysed too the theory of classical and modern representatives of sociology. The important role of sociology in the democratization of society, strengthening the rights and freedoms of the individual.

Keywords: sociology, theory, paradigm, democratization, freedom.

Азыркы учурдагы социологиянын багыты – коомду түшүнүү, түшүндүрүү жана өзгөртүү. Үч багыт кандайдыр бир маселени чечүүдө бир-бири менен тыгыз байланышта болгондуктан өтө маанилүү.

Коомдук болмуш өзүнүн мыйзамдарына баш ийет, ал эми социология ошол мыйзамдарды аныктоо менен коомду түшүндүрө алат. Коомдун маңызын жеткиликтүү түшүнүш үчүн илимде көптөгөн ыкмалар колдонулат. Социологияда коомду түшүнүү төмөнкүчө: 1) каузалдык, себептик; 2) функциялык; 3) диалектикалык; 4) максаттык [1, 49-57].

Саналып өткөн коомдук түшүндүрүүнүн биринчи үчөө социологияда кеңири колдонулат. Анализдеп

келгенде «коом» кайсыл жерде адамдар болсо ошол жактын баардыгы аталат жана алардын социалдык байланыштары, аны бардык жерден көрүүгө болот. Бүгүнкү күндө ар бир адам «коом» деген түшүнүккө ээ, бирок, ушундай кеңири, табышмактуу болгондуктан анын бардык тармактарын биле беришпейт.

Коомду ар бир инсан өз деңгээлине, айлана-чөйрөсүнө, тарбиясына жараша ар башкача түшүнөт. Туура жана чындыкка жакын түшүнүү объективдүү себептерден келип чыгат. Америкалык социолог У.Томастын теориясында айтылгандай, «эгер элдер кандайдыр бир окуяны чындыктай аныкташса, анда ал акыр аягында чындыкка айланат». Социолог Ч. Кули

«жеке адам жана коом – болгону бир тыйындын эки жагы» дегендей, адам өзү коомго аралашмайын так, туура түшүнүүсү бир кыйла оор.

Коомду дыкаттык менен иликтөө үчүн социология тармагында бир катар өз алдынча илимий мектептер пайда болгон. Алардын ыкмалары бири биринен айырмаланып, айрымдары парадигма катары калыптанган.

Коомду анализдөөдө социологиялык парадигмаларды негизги үч чоң топко бөлүүгө болот:

Түзүмдүк-милдеттик (функциялык) парадигма коомдук институттардын кыймыл-аракеттерин карайт. Социалдык институттардын жана түзүлүштөрдүн биринчиден макродеңгээлде адамдардын жүрүм-турумуна тийгизген таасирин изилдейт.

Интерпретивдик (түшүнүк берүүчү) парадигмада адамдардын жүрүм-турумуна интерпретация берүүгө басым жасалат. Интерпретивдик парадигманын өкүлдөрүнүн баштапкы максаты – социалдык чындыкты тарыхый, маданий жакты эске алуу менен бирге чыгылдыруу жана түшүндүрүү;

Интегралдык (бирдиктүү) парадигмада социалдык түзүлүштөрдүн жана ишмердүүлүктүн социалдык агенттери жана алардын бири-бирине тийгизген таасирлери каралат. Бул парадигма социалдык жана маданий чындыктагы кокустук термелүүлөрүн, андан тышкары коомдук түзүлүштөгү баш аламандыктардан келип чыккан өз алдынча уюштуруунун эффектилерин иликтейт [2].

Социологиялык теория саясий өзгөрүүлөргө, коомду демократиялаштырууга, адам укуктарын, эркиндиктерин бекемдөөгө өзүнүн көз караштарын камтыйт. Андыктан социолог окумуштуулардын, акылмандардын, чеберлердин бир катар эмгектерине, илимий пикирлерине кайрыла кетүү абзел.

Социологияны өз алдынча илим катары негиздөөчү О. Конт «социалдык номинализм» түшүнүгүн белгилеп, жол башчылар, элиталар, масса өзүлөрүнүн конкреттүү саясий кыймыл-аракеттери менен коомдук өнүгүүнүн жүрүшүн ылдамдатат жана жайлатат.

Г. Спенсер «социалдык өнүгүүгө-өкмөттүн көзөмөлүндөгү ишке караганда, элдердин активдүүлүгү жана алардын эрктүү кооперациялары чоң демилге берет» деп жазат [4,131].

Э. Дюркгейм «социалдык фактыларды нерсе катары караш керек» деген кредону баяндаган. Социалдык фактылар эки түрдө: 1) морфологиялык, б.а. материалдык мүнөздө – территория, менчик, калктын көлөмү жана жыштыгы, социалдык топтордун түзүлүшү, ж.б. 2) руханий-ишенимдер, адептик эрежелер жана укуктук мыйзамдар, коллективдүү сунуштар. Дюркгеймдин ою боюнча социологдун милдети-коом жана инсандын тегерегинде социалдык фактылардан байланыштарынын себептерин иликтөө жана табуу.

Ар кандай коомдо жана ар кайсы маданиятта жашаган чыныгы адамдардын тажрыйбасынан, тарбиясынан алынган багыттардан М.Вебер кийинки кыймыл-аракеттердин түрүн бөлүштүргөн: 1) бир маңыздуу максат; 2) маңыздуу баалуулук; 3) натыйжасыз; 4) үрп-адат [7,628].

М.Вебердин ою боюнча, уюшулган коомду кесипкөй, жакшы даярдалган же атайын билими бар адамдар башкарышы керек. Ошол үчүн алардан жогорку

жоопкерчиликти талап кылышат да, ошол учурда гана алардан анык жоопкерчиликти күтүүгө болот.

Социологиянын орчундуу маселелеринин бири коомдук тартиптин иреттүүлүгү, саясий жана социалдык жаңылануулардын пайда болушу жана инсандардын ага болгон мамилелеринин өзгөрүшүн жана кабыл алышын аныктоо. Т. Парсонстун ою боюнча, социалдык түзүлүш туруктуу жана тажрыйбалуу болуш үчүн социалдык патологияга карама-каршы турууга шыктуу болушу керек. Ал негизги төрт функциянын талаптарына жооп бериши зарыл: 1) адаптация; 2) максатка жетүү; 3) интеграция; 4) өзүнүн маданий элесин кайрадан жаратуу.

Социалдык түзүлүштүн жана саясаттын өнүгүшүндө Роберт Мертон эки оош-кыйыш белгилерин анализдеп чыккан: 1) түзүлүш кандай максаттарды өз алдына коёт; 2) максатка жетиш үчүн кандай мыйзамдардын каражаттары керек. Азыркы саясий жашоо демократия, адам укугу сыяктуу жаңы баалуулуктарды талап кылса да, мурункунун мурастары түп-тамыры менен жоголуп кеткен жок. Салыштыра келгенде, өз эркиндигин алгандан кийин жогору жактан мамлекеттин буйругун күтө беришип, өз турмуш деңгээлдеринин начарлап кеткенин байкабай, коомчулукта жабырчылык, аномия сыяктуу жаңы кубулуштун пайда болушуна күбө болуп олтурабыз.

Социомаданияттык өзгөрүүлөрдү П.Сорокин өзүнүн флуктуация теориясында аныктаган. Анын аныктамасында коомдук өзгөрүүлөр «каныккан чегине» жеткенчектик сандык жана сапаттык багытта өзгөрөт. Флуктуация-дезинтеграция-кризис-мобилизациялык күч – жаңы социомаданияттык тартип б.а. тепкичтик өнүгүү. П.Сорокиндин саясий реформасынын негизги мааниси ошол коомдогу адамдын интегралдык маңызынан чыгыш керек жана анын базалык булактарына тоскоолдук кылбаш керек. Ошондуктан төмөндөгүлөрдү талап кылат: 1) адамдын маңызы өндүрүштүн жана жыргалчылыкты бөлүштүрүүнүн түрлөрүнө жооп бериш керек; 2) акырында мамлекеттин функциясы элдин чыгармачылыгына жигердүү өбөлгө түзүш керек; 3) элге да бийликке да бирдей адептик укуктук тартипти бекемдөө зарыл [11,4-6].

Бүгүнкү коомдун социологу П. Бурдые «габитус» түшүнүгү аркылуу социалдык тажрыйбада өткөндү, учурдагыны, келечекти байланыштырууга аракет кылган. Габитус парадигмасында адамдын, коомдун басып өткөн тарыхы пайда болот. Объективдүү чындык социалдык талаадагы социалдык мамилелерди изилдөөдө аныкталат. Ал эми социалдык талаада чыныгы социал-экономикалык, саясий институттар жайгашкан. Басымды социолог институттарга койбостон, анын объективдүү кызыкчылыктарына, адамдардын кыймыл-аракетине, демек, бийликке, экономикалык же интеллектуалдык ресурстарга койгон [13,330].

Жыйынтыктай келгенде, биринчиден, социология баарыбызга белгилүү болгондой жалпы коомду изилдебестен, «азыркы» коомго басым жасайт. Көптөгөн изилдөөчүлөрдүн ою боюнча «азыркы коомдун» мааниси бир өңчөй эмес.

Экинчиден, бул илим «социеталдык коомчулукту» же социеталдык коомдогу элдерди изилдейт. «Социеталдык» терминин Т. Парсонс киргизген.

Үчүнчүдөн, азыркы коомдогу социеталдык түзүлүштөр, институттар жана жүрүштөр, социалдык мамилелер жана социалдык чөйрөнү изилдейт.

Тилекке каршы, социология дүйнөдө кеңири жайылып жатканы менен Кыргызстанда бул илимдин маани-маңызы жетишерлик деңгээлге көтөрүлө элек. Азыр биздин жарандар кайсы коомдо жашап жатканын так билишпейт. Басма сөздөрдө «ачык коом», «социалдык коом», «постиндустриалдык коом», «салттык коом», «постмодернисттик коом» түшүнүктөрү көп эле кездешет. Мына ушуларды социология изилдеши керек. Азыркы коомдун маңызын, абалын анын мыйзамдуулугун, ички түзүлүшүн, бир сөз менен айтканда «социалдык турпатын» социология илими гана андап түшүндүрөт жана алдыга карай өзгөрүү жолдорун айтып берет. Демек, социология илиминин теориялык жана ыкмалык жетишкендиктерин Кыргызстандын шартында кеңири пайдалануу зарылчылыгы эбак эле бышып жетилген.

Адабияттар

1. Монсон П. Лодка на аллеях парка: Введение в социологию / Пер. со швед. - М.: Весь мир, 1994.
2. Darendorf. P. Class and class conflict in industrial society.: Stanford University. Press, 1959.
3. Спенсер Г. Социология как предмет изучения. - Спб., 1896.-Т.2.
4. Спенсер Г. Грехи законодателей // Социс.-1992.-№2.
5. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии / Пер. с фр.-М., 1991.
6. Поппер К. Открытое общество и его враги / Пер. с фр. -М., 1994. -Ч.1,2.
7. Вебер М. Избранные произведения. - М.: Прогресс, 1990.
8. Парсонс Т. Система современных обществ / Пер. с англ. Под ред. Ковалевой М.С.-М.: Аспект Пресс, 1997.
9. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура // Социсс, 1992.-№3.
10. Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2 изд., -Т.21.
11. Сорокин П. Об основных условиях возможности возникновения нашего народного хозяйства // Социсс, 1994.-№2.
12. Гидденс Э. Социология / Пер. с англ. -М., 1999.
13. Бурдьё П. Социология политики / Пер. с англ. -М., 1993.
14. Инглехарт Р. Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющиеся общества // Полис, 1997.-№4.
15. Кенири караныз: Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии. Пер. с фр. М., 1991; Гидденс Э. Социология / Пер. с англ.-М.: 1999; Валлерстайн И. Конец знакомого мира: Социология XXI века / Пер. с англ. Под ред. В.Л. Инземцева.-М.: Логос, 2003; Арон Р. Этапы развития социологической мысли. -М., 1993; Кола Д. Политическая социология / Пер. с фр., Предисл. Гофман А.Б.-М., 2001. С. 159; Теория общества. Фундаментальные проблемы. Сборник / Пер. с нем., англ. -М., 1999.